

## ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

### LEGAL COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS: ESSENCE AND CONTENT

Євроінтеграційні процеси, глобалізація та реформування правової системи України актуалізують проблему формування правової компетентності здобувачів вищої освіти, оскільки це стає важливим напрямком сучасної освітньої політики. Дослідження сутності та змісту правової компетентності майбутніх фахівців, зокрема соціономічних напрямків, дозволить забезпечити підвищення рівня правової культури суспільства, сприятиме запобіганню правопорушень та формуванню активної громадянської позиції молоді, сприятиме протидії дезінформації сьогодні та становленню громадянського суспільства у повоєнний час.

Метою статті визначено дослідження сутності та змісту правової компетентності здобувачів вищої освіти з метою визначення, на цій основі, структури правової компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у майбутньому.

Сутність категорії «компетентність» визначається як комплексна характеристика особистості, що об'єднує знання, вміння, особистісні якості та соціальний досвід, забезпечуючи успішну діяльність у певній сфері.

Правова компетентність розуміється автором як сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють особі правильно розуміти, тлумачити та застосовувати правові норми у професійній або повсякденній діяльності. Вона включає усвідомлення своїх прав і обов'язків, здатність аналізувати правові ситуації та приймати відповідальні рішення відповідно до законодавства.

Автором проаналізовано вітчизняні розвідки щодо структури правової компетентності й визначено три класичні компоненти: ціннісний, когнітивний та діяльнісний /поведінковий.

На основі проведеного аналізу визначено авторські компоненти правової компетентності здобувачів вищої освіти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, поведінковий. Перший відображає орієнтацію на право і закон як цінність, зацікавленість у пізнанні й дотриманні норма права; другий уміщує в себе знання й уявлення про право та закон, здатність до пошуку та інтерпретації певних нормативних актів; останній – як ефективна правова поведінка.

**Ключові слова:** компетентність, правова компетентність, структура правової компетентності, здобувачі вищої освіти.

European integration processes, globalization and reform of the legal system of Ukraine actualize the problem of forming legal competence of higher education graduates, as this is becoming an important direction of modern educational policy. Research into the essence and content of legal competence of future specialists, in particular socio-economic areas, will allow to ensure an increase in the level of legal culture of society, will contribute to the prevention of offenses and the formation of an active civic position of youth, will contribute to countering disinformation today and the formation of civil society in the post-war period. The purpose of the article is to study the essence and content of legal competence of higher education graduates in order to determine, on this basis, the structure of legal competence of future specialists in socio-economic specialties in the future.

The essence of the category "competence" is defined as a complex characteristic of a person that combines knowledge, skills, personal qualities and social experience, ensuring successful activity in a certain field.

Legal competence is understood by the author as a set of knowledge, skills and abilities that allow a person to correctly understand, interpret and apply legal norms in professional or everyday activities. It includes awareness of one's rights and obligations, the ability to analyze legal situations and make responsible decisions in accordance with the law.

The author analyzed domestic research on the structure of legal competence and identified three classic components: value, cognitive and activity / behavioral.

Based on the analysis, the author identified the components of legal competence of higher education students: value-motivational, cognitive-informational, behavioral. The first reflects the orientation to law and law as a value, interest in knowing and observing the norm of law; the second includes knowledge and ideas about rights and law, the ability to search for and interpret certain regulatory acts; the latter is effective legal behavior.

**Key words:** competence, legal competence, structure of legal competence, higher education students.

УДК 378.147.34

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.20>

**Степанов Д.Д.,**

аспірант кафедри розвитку дитини  
раннього і дошкільного віку

Державного закладу

«Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка»

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Євроінтеграційні процеси, глобалізація та реформування правової системи України актуалізують проблему формування правової компетентності здобувачів вищої освіти, оскільки це стає важливим напрямком сучасної освітньої політики, адже правова грамотність молоді – основа для розбудови громадянського суспільства. Проблема загострюється в умовах повномасштабного вторгнення сусіда-агресора на територію України, що

підкріплюється і інформаційною війною проти українців в соцмережах. Сьогодні як ніколи спостерігаємо значну кількість фейків, психологічних маніпуляцій, прихованих російських наративів у медіапросторі, що дестабілізує українське суспільство. Дослідження сутності та змісту правової компетентності майбутніх фахівців, зокрема соціономічних напрямків, дозволить забезпечити підвищення рівня правової культури суспільства, сприятиме запобіганню правопорушень та формуванню

активної громадянської позиції молоді, сприятиме протидії дезінформації сьогодні та становленню громадянського суспільства у повоєнний час.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значні кількості учених досліджували становлення правової компетентності в учнів загальноосвітніх шкіл, зокрема: С. Нетьосов [4], О. Святокум [10], О. Пишко [5], Л. Рябовол [9] тощо. Проблема формування правової компетентності здобувачів вищої освіти знайшла своє відображення в роботах А. Будас [2], С. Пугач (майбутні фахівці економічного профілю) [6-7], Я. Кічук (майбутні соціальні педагоги) [3], Л. Рябовол [9] та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Натомість, проблема формування правової компетентності у майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей все ще потребує спеціального вивчення на теоретико-практичному рівні.

Отже, **метою** статті є дослідження сутності та змісту правової компетентності здобувачів вищої освіти з метою визначення, на цій основі, структури правової компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей у майбутньому.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Логіка наукового пошуку передбачає аналіз сутності поняття «правова компетентність», натомість, вважаємо за доцільне коротко зупинитись на дефініції «компетентність», що у сучасному науковому просторі тлумачиться як:

- сукупність знань, умінь, навичок (ЗУН), які дозволяють вирішувати актуальні завдання, що постають перед особистістю (І. Зязюн);
- інтегральна сукупність необхідних знань, умінь та якостей, що формуються в результаті діяльності (Н. Бібік, І. Зязюн);
- інтегральна якість особистості, що поєднує в собі систему цінностей, якостей та відповідні знання й уміння (О. Дубасенюк, О. Овчарук, О. Пометун).

Отже, компетентність розуміється доволі широко – від сукупності ЗУН до інтегрального поєднання системи норм, правил, цінностей, якостей особистості, які дозволяють вирішувати складні завдання як у професійному, так і в особистому вимірах. Ми вважаємо, що компетентність є динамічним утворенням та може бути доповнена або адаптована до зовнішньо заданих умов та з урахуванням рівня складності завдань, що постають перед особистістю. У межах нашого дослідження визначаємо сутність категорії «компетентність» як комплексну характеристику особистості, що об'єднує знання, вміння, особистісні якості та соціальний досвід, забезпечуючи успішну діяльність у певній сфері.

Перейдемо до аналізу сутності правової компетентності, що в загальному розумінні визначається як:

- здатність особистості орієнтуватися в правовій системі, дотримуватися законодавства та критично оцінювати правові явища (С. Пугач);
- сукупність правових знань, навичок і ціннісних установок, які забезпечують здатність особистості діяти відповідно до правових норм (Я. Кічук, І. Романова);
- рівень правової культури особистості, що включає усвідомлення власних прав і обов'язків, а також готовність їх реалізовувати та захищати (Л. Демченко);
- ключовий елемент громадянської освіти, який сприяє активній участі особистості в суспільному житті (Т. Ремех).

Інтегруючи сутність дефініцій «компетентність» та «правова компетентність» можемо констатувати, що остання розуміється це *сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють особі правильно розуміти, тлумачити та застосовувати правові норми у професійній або повсякденній діяльності. Вона включає усвідомлення своїх прав і обов'язків, здатність аналізувати правові ситуації та приймати відповідальні рішення відповідно до законодавства.*

Аналіз сутності досліджуваного поняття дає нам можливість перейти до дослідження структури правової компетентності майбутніх фахівців. Зауважимо, що традиційними компонентами правової компетентності учені (А. Будас, Я. Кічук, С. Нетьосов, І. Огороднійчук, О. Пишко, Т. Ремех, О. Святокум та ін.) визначають: ціннісний (аксіологічний), когнітивний (логічний, пізнавальний), діяльнісний (практичний). Схарактеризуємо кожен з них більш детально.

Так, виокремлення ціннісного (аксіологічного) компоненту у структурі правової компетентності пояснюється ученими (С. Нетьосов, О. Святокум) через важливість ставлення до законів та правових норм як до загальнолюдських цінностей.

Здебільшого, характеристика означеного компонента подається через позитивне ставлення та шанування особистістю прав та свобод людини, що спирається на відповідні ціннісні орієнтації та проявляється у свідомому ставленні до обов'язків та відповідальності за свою поведінку.

Уважаємо, що ціннісний компонент є дійсно необхідним у структурі правової компетентності особистості, особливо, коли мова йдеться про майбутнього фахівця, оскільки у студентів вже багато в чому сформована система ціннісно-сміслових орієнтацій, натомість, освітній процес в ЗВО та його аксіологічно-смісловне середовище також є важливим чинником становлення аксіосфери особистості [1].

Аналіз розвідок, дотичних до теми нашого дослідження свідчить, що всі учені (А. Будас, Я. Кічук, С. Нетьосов, О. Пишко, Т. Ремех, Л. Рябовол, О. Святокум) суголосні у виокремленні

когнітивного компоненту у структурі правової компетентності. Учені розуміють сутність означеного компонента через сукупність правових знань особистості, сюди належать: уявлення про право, закон, правові норми, права людини, основи демократії тощо. Т. Ремех додає до когнітивного компоненту здатність до пошуку та аналізу необхідних нормативних документів [8].

Погоджуємось з думкою учених щодо необхідності визначення когнітивної складової у структурі правової компетентності особистості, особливо, коли мова йдеться про здобувачів вищої освіти, оскільки сформований комплекс знань щодо правових норм є запорукою становлення правової свідомості.

І, нарешті, діяльнісний компонент у структурі правової компетентності презентований у наукових розвідках по-різному: практичний/поведінковий [8], практично-орієнтовний [4], діяльнісно-творчий [3], діяльнісно-процесуальний [5; 9; 10]. Не зважаючи на різні назви компонента, сутність його зводиться до ефективного використання правових знань на практиці, свідомої поведінки на основі сформованих знань та ціннісних орієнтацій.

У поодиноких розвідках зустрічаємо також інформаційний компонент [8], який відображає здатність працювати з джерелами права та юридичною інформацією (друкованими, а також і Інтернеті), здатність аналізувати й систематизувати інформацію правового змісту, складаючи наочні опорні схеми.

Нам також імпонує думка Я. Кічук [3] щодо виокремлення мотиваційного компонента, який розкривається через позитивне ставлення та прийняття на внутрішньому рівні правових норм.

Уважаємо, це компонент дотичний з ціннісним, адже таке позитивне ставлення можливе, якщо здобувач освіти визнає право як цінність.

Як бачимо, у класичному розуміння правова компетентність постає як інтегративна сукупність трьох компонентів: цінностей, знань/уявлень та відповідної поведінки. Для кращої наочності подамо структурні компоненти правової компетентності, схарактеризовані у науковій літературі у вигляді таблиці (таблиця 1).

На основі аналізу праць вітчизняних учених щодо структури правової компетентності особистості маємо можливість визначити компоненти такої компетентності у здобувачів вищої освіти. До таких зараховуємо: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний та поведінковий компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент віддзеркалює усвідомлення студентами значущості права як регулятора суспільних відносин, прийняття принципів законності, справедливості, рівності й верховенства права; правосвідомість, особисту відповідальність за правомірну поведінку; зацікавленість у вивченні правових дисциплін, усвідомлення їх важливості для подальшої професійної діяльності.

Когнітивно-інформаційний компонент визначає рівень правових знань студентів та їх здатність орієнтуватися в правовій системі, використовувати отриману інформацію в практичній діяльності. Він є базисом для формування правового мислення та ефективного застосування норм права у подальшій професії та повсякденному житті.

І, нарешті, поведінковий компонент відображає здатність студентів реалізовувати правові

Таблиця 1

| Компонент                | Зміст                                                                                                                                                                                                                                                        | Автор                                                                                          |
|--------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ціннісний                | Визнання права і закону як загальнолюдської цінності з одного боку, з іншого – як смислової цінності для себе особисто                                                                                                                                       | С. Нетьосов,<br>Л. Рябовол,<br>О. Святокум                                                     |
| Когнітивний              | Сукупність знань та уявлень про право, законодавство, основи демократії, права, свободи та обов'язки громадян                                                                                                                                                | А. Будас,<br>Я. Кічук,<br>С. Нетьосов,<br>О. Пишко,<br>Т. Ремех,<br>Л. Рябовол,<br>О. Святокум |
| Діяльнісно-процесуальний | Дотримання правових норм у реальному житті, навчанні, професійній діяльності; здатність інтерпретувати норми законодавства, свідомо поводитися на основі сформованих знань та ціннісних орієнтацій; складати юридичні документи, вирішувати правові ситуації | О. Пишко,<br>Л. Рябовол,<br>О. Святокум                                                        |
| Діяльнісно-творчий       |                                                                                                                                                                                                                                                              | Я. Кічук                                                                                       |
| Поведінковий             |                                                                                                                                                                                                                                                              | Т. Ремех                                                                                       |
| Практично-орієнтовний    |                                                                                                                                                                                                                                                              | С. Нетьосов                                                                                    |
| Інформаційний            | вміння працювати із джерелами права і юридичними документами; здатність аналізувати й систематизувати інформацію правового змісту, складаючи наочні схеми                                                                                                    | Т. Ремех                                                                                       |
| Мотиваційний             | Позитивна мотивація правомірної поведінки в суспільстві                                                                                                                                                                                                      | Я. Кічук,<br>Л. Рябовол                                                                        |

знання на практиці, дотримуватися норм права у повсякденному житті та професійній діяльності. Він охоплює навички правомірної поведінки, уміння приймати обґрунтовані правові рішення та протидіяти правопорушенням, уміння використання правових механізмів для вирішення конфліктних ситуацій.

**Висновки.** Таким чином, сутність поняття «правова компетентність» визначається нами як сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють особі правильно розуміти, тлумачити та застосовувати правові норми у професійній або повсякденній діяльності. Вона включає усвідомлення своїх прав і обов'язків, здатність аналізувати правові ситуації та приймати відповідальні рішення відповідно до законодавства.

До структурних компонентів правової компетентності здобувачів вищої освіти ми відносимо ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний та поведінковий.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бадер С.О. Аксіологічно-сміслові середовище закладів вищої освіти як чинник формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів. *Slovak international scientific journal*. 2020. №8. Vol. 2. Р. 42–45.
2. Будас А. П. Методика навчання правознавства студентів економічної спеціальності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2012. 21 с.
3. Кічук Я. В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2010. 35 с.
4. Нетьосов С. І. Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням ІКТ: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 К., 2009. 21 с.
5. Пишко О. Л. Компетентнісно орієнтована методика навчання правознавства учнів дев'ятих класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2015. 20 с.
6. Пугач С. С. Розвиток правової компетенції майбутніх фахівців економічного профілю. *Педагогіка безпеки*. 2018. № 2. С. 120–130.
7. Пугач С.С. Формування правової компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки. *Збірник наукових праць Національної Академії державної прикордонної служби України*. 2019. №4(19). С. 307-323.
8. Ремех Т. О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня. *Народна освіта: електронне наукове фахове видання*. 2015. № 3 (27). URL: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=3741](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3741)
9. Рябовол Л.Т. Правова компетентність учнівської і студентської молоді як предмет педагогічного дослідження. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. № 3. С. 121–129.
10. Святокум О. Є. Наступність у навчанні прав людини учнів початкової і основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2009. 18 с.